

УДК 331.5

Шильнікова З.М.

ст. викладач кафедри менеджменту, кандидат економічних наук,
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Управління ринком праці та зайнятістю населення на державному рівні

Анотація: Узагальнено теоретичні підходи до проблеми впливу держави на ринок праці та зайнятість. Визначено об'єкт, суб'єкт, механізми державного регулювання ринку праці та зайнятості. Сформульовано основні напрями поліпшення управління ринком праці та зайнятістю населення.

Summary: theoretical approaches are Generalized to the problem of influence of the state to the market of labour, sweep certainly, task, object, subject, mechanisms of government control of labour-market.

Постановка проблеми.

Ринок праці і зайнятість населення займають особливе місце в системі ринкових відносин. В умовах економічних змін, спричинених насамперед світовою фінансовою кризою ринок праці виконує важливу роль в системі відтворення. Формування ринку праці, створення основних передумов його ефективного функціонування вже набуло певних ознак завершеності, проте говорити про повну готовність та безпеку інтеграції країни до європейського ринку праці, що характеризується більш високим рівнем оплати праці та вільним переміщенням робочої сили між країнами-членами ЄС, є передчасним. Тому в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України, як нагально

важливе постає завдання удосконалення регулюванню зайнятості та ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ринку праці постійно знаходяться в полі зору наукової спільноти як за кордоном, так і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у вирішення проблем, пов'язаних із дослідженням ринку праці, зробили такі вітчизняні вчені, як С. Бандур, Д. Богиня, Б. Данилишин, Т. Заяць, Ю. Краснов, Е. Лібанова, В. Лич, Н. Лук'янченко, І. Петрова, Т. Петрова, В. Петюх, Л. Семів та ін. Разом з тим за наявності великої кількості наукових досліджень невирішеним залишається питання щодо формування національної моделі державного регулювання ринку праці у співвідношенні із стратегічними національними інтересами.

Метою даної роботи – є дослідження сучасного стану ринку праці України та розробка шляхів вдосконалення механізмів його державного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці – це система суспільних відносин, пов'язаних з наймом і пропозицією праці, тобто з купівлею і продажем послуг праці. Це також економічний простір – сфера працевлаштування, в якій взаємодіють покупці й продавці праці; механізм, що забезпечує узгодження ціни і умов праці між роботодавцями та найманими працівниками, регулює її попит і пропозицію. Слід підкреслити, що ринок праці не вичерпується працевлаштуванням безробітних і заповненням вакансій, а охоплює всю сферу найманої праці. Це положення має не лише теоретичне, але й важливе практичне значення, оскільки з нього випливає, що об'єктом політики ринку праці повинно бути широке коло трудових відносин і все економічно активне населення. Сюди відносять проблеми оплати і умов праці, обсягу й інтенсивності виконуваної роботи, стабілізації і гарантій зайнятості, трудової мотивації, підготовки і перепідготовки робочої сили. Таке трактування предмета ринку праці називається розширеним. Звужене поняття, на відміну від розширеного, відносить до проблем ринку праці лише сферу обігу, а до суб'єктів ринку праці – лише людей, які безпосередньо в даний момент активно

шукають роботу та вакантні робочі місця. Звужене трактування ринку праці веде до підміни всієї сукупності проблем у сфері трудових відносин однією проблемою безробіття, яка хоча і є дуже важливою, однак не може розглядатися як єдина [1.]

Сучасне функціонування вітчизняного ринку праці, елементами якого є: суб'єкти ринку; економічні і юридичні рішення; кон'юнктура, соціальні виплати, інфраструктура, характеризується наявністю суперечностей, яким в Україні та світі приділяють значну увагу тому, що вони стосуються головного суб'єкта ринку праці - людини. З допомогою ринку праці суспільство вибирає з усього спектру здібностей людини ті, які необхідні для виконання певної роботи. До проблем національного ринку праці слід віднести: низький середній рівень заробітків; неконтрольовану міграцію робочої сили; необхідність легалізації українських заробітчани; низьку тенденцію створення робочих місць. Гострою проблемою ринку праці є несприятливі демографічні зміни в нашій країні (2)

У результаті ринок праці примушує суспільство і державу створювати відповідні інститути, діяльність яких була б спрямована на вирішення цих проблем. Такі інститути зумовлюють утворення інфраструктури ринку праці [4].

До інститутів, які забезпечують функціонування ринку праці, відносять державні органи управління ринком праці країни національного, регіонального та місцевого рівнів; недержавні заклади сприяння зайнятості, кадрові та профспілкові служби господарюючих суб'єктів країни, організації роботодавців, громадські організації. Особливе місце при цьому займають державні органи влади, які одночасно виступають і елементом інфраструктури ринку праці, і суб'єктом управління інфраструктурою ринку праці.

Система органів управління ринком праці на державному рівні включає сукупність органів державної законодавчої (Верховна Рада України), виконавчої (Кабінет Міністрів України) та судової влади (Конституційний, Верховний та Господарський суди, а також Міністерство юстиції України).

Центральним органом виконавчої влади з питань регулювання ринку праці є Міністерство праці та соціальної політики України, що працює у взаємодії з органами виконавчої влади областей, міст Києва й Сімферополя. Йому підпорядковуються такі установи, як Державна служба зайнятості України (яка є розпорядником коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування), Національна академія праці, Центральне бюро нормативів з питань праці, Інститут підготовки та підвищення кваліфікації кадрів тощо [5].

Важливе значення для дослідження державного регулювання ринку праці має обґрунтування суб'єкта і об'єкта регулювання.

Згідно з теорією управління, до суб'єктів управління відносяться соціуми – народ.

Відповідно до Конституції України – це громадяни (народ), які є первинними суб'єктами управління, а створені ними установи, організації, інститути (вторинні суб'єкти) спрямовують свою діяльність на забезпечення та вдосконалення усіх сфер життєдіяльності людини. Тобто, громадяни (групи людей), як суб'єкти управління є носіями певних інтересів і потреб, на яких ґрунтується їхня спільна діяльність. Тобто, суб'єктами регулювання ринку праці є державні установи, організації та посадові особи, які формують державну політику, здійснюють цілеспрямований регулювальний вплив на соціальні процеси у сфері ринку праці та трудових відносин, відповідно до делегованих їм народом повноважень.

Об'єктами державного регулювання ринку праці є процеси і умови функціонування та відтворення робочої сили, зайнятості населення, на які спрямовано організаційну, координаційну та стимулювальну діяльність відповідних суб'єктів державних владних структур.

Тобто, об'єктами державного управління ринку праці є соціально-трудова відносина між працівником і роботодавцем; узгодження протиріч на ринку праці; узгодження попиту і пропозиції робочої сили; соціальний захист і соціальна підтримка населення; забезпечення зайнятості; створення умов для скорочення залучення безробітних до суспільного виробництва [6].

Поряд із Міністерством праці та соціальної політики України функції управління ринком праці виконують інші міністерства та відомства України (Міністерство освіти і науки, Міністерство фінансів, Міністерство економіки, Державний комітет з молодіжної політики, спорту і туризму, Міністерство охорони здоров'я, підлеглі їм об'єднання, підприємства, установи та організації).

Регіональні ланки системи управління ринком праці вирішують завдання забезпечення надійного функціонування обласних, районних і міських систем обліку, планування і регулювання зайнятості населення, а також перерозподілу робочої сили з метою забезпечення підприємств необхідними постійними або тимчасовими кадрами, підвищення ефективності їх використання [7].

На сьогодні основні напрямки впливу держави на ринок праці зводяться до:

- формування попиту на робочу силу (збереження і створення нових робочих місць;
- створення робочих місць для осіб з обмеженим трудовим потенціалом);
- формування пропозиції робочої сили (навчання і перенавчання працівників, розвиток самозайнятості, регулювання міграційних потоків);
- формування попиту та пропозиції робочої сили для досягнення їх збалансованості.

. (8)

За період роботи органами зайнятості сформувалися й удосконалюються заходи державного регулювання, які в залежності від методів реалізації підрозділяються на заходи активної і пасивної політики зайнятості. Заходи активної політики націлені на підвищення конкурентоспроможності працівника і поліпшення результатів функціонування ринку праці. До них відносяться: сприяння працевлаштуванню, професійній підготовці, перепідготовці і підвищенню кваліфікації, розвитку самозайнятості, тестування, консультування, навчання поведінці з роботодавцем при укладанні трудової

угоди й інші. Заходи пасивної політики полягають у визначенні, призначенні і видачі допомоги по безробіттю, що дестимулює активність у соціально-трудовах відносинах. У загальній системі державного регулювання ринку праці існує три рівні: макро-, мезо- і мікрорівень. На мезо-, тобто регіональному рівні, інтерес представляє вирішення проблем ринку праці регіональними владними структурами. На території України національний ринок праці, який складається з 27 регіональних ринків, функціонує, насамперед, за правилами загальнодержавного рівня. Розмежування владних повноважень між рівнями державного регулювання виходить за рамки нашого дослідження, хоча при проведенні аналізу структур по програмі TACIS було визначено, що Україні властива тверда і ієрархічна організація структури управління, що є негативним фактором на всіх рівнях. (9)

Пріоритетом у період економічної кризи повинна бути не високо затратна при малій віддачі активна політика, а ефективна пасивна політика на ринку праці, яка проводиться в усіх ринково орієнтованих країнах. Це означає необхідність розробки принципово іншої системи страхування від безробіття.

Аналіз ситуації, що складається на ринку праці в Україні, свідчить про необхідність формування нового господарського механізму регулювання зайнятості населення: механізму, котрий враховував би всі зміни, що відбуваються. (10)

Сьогоднішній ринок праці – це не стільки сфера диктату підприємців, скільки сфера компромісів, домовленості сторін – продавця і покупця робочої сили при посередницькій ролі держави, включаючи державну службу зайнятості. Вивчення загальних процесів, що відбуваються на ринку праці в даний час, більшою мірою забезпечене інформацією, якою володіє Державна служба зайнятості про регульований ринок праці. Тому тенденції і закономірності, виявлені на цій частині ринку можна до певної міри розповсюдити на весь ринок праці області і, отже, виробити важелі ефективної дії на складові елементи ринку праці.

Ринок освітньо-кваліфікаційних послуг, що складається в країні, залишається найбільш маловивченим зі всіх ринків, що формуються в ринковій економіці України. Заповнення даного пропуску в економічній теорії припускає дослідження взаємозв'язків між ринками праці і освітньо-кваліфікаційних послуг, виявлення ролі держави у формуванні останнього.

Державній службі зайнятості відводиться першорядна роль у вирішенні проблем безробіття, трудовлаштування і зайнятості населення. За роки роботи були вироблені наступні шляхи рішення проблем, що виникають на ринку праці: професійне навчання; працевлаштування. Разом з цими, що стали вже на сьогоднішній день традиційними шляхами, існує абсолютно новий – інформаційна підтримка безробітних.(11)

Пріоритетним напрямом державного регулювання ринку праці в умовах перехідної економіки України є забезпечення зайнятості молоді. Ця категорія населення є найбільш вразливою та соціально незахищеною в сучасних умовах господарювання. Зрозуміло, що в період незначного зростання обсягів національного виробництва на ринку праці розгортається конкуренція за робочі місця, яку виграють ті працівники, що мають професійний досвід та конкурентоспроможні професії. За цих умов молодь, що не встигла набути професії, кваліфікації або трудового досвіду є неконкурентоздатною на ринку праці і тому найчастіше опиняється у стані безробіття.

Покращити ситуацію щодо забезпечення зайнятості молоді можна за рахунок:

- удосконалення системи професійної орієнтації серед молоді, у першу чергу учнівської та студентської;
- розвиток мережі молодіжних бірж праці, профконсультаційних служб, агентств з працевлаштування молоді;
- підвищення конкурентоздатності молоді на ринку праці через збільшення строку її професійного навчання, законодавче та фінансове стимулювання освоєння молоддю другої та третьої професії.

Наступним важливим напрямом забезпечення зайнятості молоді в умовах економічної кризи є також залучення її до сфери підприємницької діяльності. Завданням держави у цьому відношенні є фінансова підтримка молодіжного підприємництва за допомогою субсидіювання, надання пільгових кредитів, консультаційних послуг тощо.(12)

На сьогодні механізм регулювання ринку праці включає комплекс не тільки матеріальних, але й адміністративних, законодавчих, психологічних заходів. У кожній країні під впливом соціально-економічної ситуації й національної специфіки формується модель механізму державного регулювання ринку праці та відповідна державна політика на ринку праці.

Співвідношення між механізмом функціонування та механізмом регулювання є предметом постійних спорів між неокласиками, монетаристами, що виступають за мінімум державного втручання в механізм функціонування ринку праці, та кейнсіанцями, які рекомендують постійну присутність держави на ринку праці.

У промислово розвинутих країнах протягом ХХ ст. виразно простежуються хвилі як регулювання, так і дерегулювання ринку праці залежно від конкретної ситуації, коли в деяких обставинах механізм регулювання ринку праці виходив за межі ринкових парадигм або обмежував дію ринкових сил.

У взаємодії державного регулювання й ринку первинною ланкою є ринок. Він може існувати й без державного регулювання.

При визначенні міри державного регулювання потрібно виходити з пріоритетів ринку. За наявності загальних форм регулювання ринку праці в кожній країні є свій підхід до вирішення проблем зайнятості, що враховує особливості економічного, політичного розвитку, національні традиції, демографічний склад працездатного населення, міграцію, професійно-кваліфікаційний рівень. Ці підходи розробляються на основі загальних напрямів і форм розвитку, але в різних комбінаціях вони ведуть до формування в різних державах різних моделей ринку праці.

Заходи державної дії на ринок праці на загальнодержавному, регіональному рівнях розрізняються в умовах стабільної ринкової економіки, у надзвичайній ситуації для розвинутої ринкової економіки і в умовах становлення економіки змішаного типу або перехідного періоду, що характерний зараз для України [13].

Значну роль в управлінні ринком праці відіграють фінансові тенденції. На формування та функціонування ринку праці впливає уся багатоманітність заходів фінансової політики держави та регіону. Фінансова політика, у свою чергу, є частиною економічної політики.

Доцільно відокремлювати два напрямки відповідно визначення фінансових тенденцій управління ринком праці. З точки зору першого напрямку, то він включає комплекс макроекономічних, інвестиційно-інноваційних, фіскальних, кредитково-фінансових інструментів та дій по становленню функціональної державної політики зростання активності виготовлення, передбачає формування організаційно-економічних механізмів регулювання ринкової системи. Фінансове забезпечення управління державним ринком праці знаходиться в залежності від певної моделі становлення ринку праці та частини країни в процесі прийняття управлінських дій на ринку праці.

Беручи до уваги величезну соціальну роль звичайного вироблення та функціонування ринку праці в основній масі держав керівництво формує мінімальну зарплату, не дивлячись на те, що аспекти впровадження зафіксованої норми мінімальної плати за працю виступають сумнівним політичним фактором на ринку праці. Мінімальна зарплата виступає дієвою охороною трудівників в розвинутих державах, однак в державах, які розвиваються, особливості виступає великий нефіксований ринок праці, в якому загальновизнані міри і нормативи відносно праці не працюють

Дії відносно обмеження норми оплати праці стримано впливають на становлення офіційної частки економіки, бо сприяють зростанню вартості трудових сил та пов'язаних з ними витрат, знижуючи та знесилюючи суспільно-соціальну охорону населення. У разі призначення мінімальної

заробітної плати в досить значному розмірі, наймачі прагнуть уникнути закони та втручання державної політики, до того ж без офіційної реєстрації зайнятих. Така ситуація сприяє виникненню негативних наслідків: ухилення від податків, зменшення соціальної допомоги, уникнення оподаткування, зниження соціального захисту працівників, тінізації економіки.

Зменшення фактичної зарплати зумовлене, в першу чергу, коливаннями інфляції, яка зростала швидше ніж збільшувалася номінальна зарплата.

В цілому система оплати праці є показником ефективності та раціональності організаційно-фінансового механізму регулювання ринку праці.

Організаційно-фінансовий механізм регулювання ринку праці виступає матеріальним знаряддям високоякісного відтворення трудових ресурсів, та активної та пасивної політики зайнятості. До того ж процес формування витратів ринку праці виступає важливою компонентою забезпечення фінансово-соціальної захищеності.

На наш погляд акценти державної політики повинні поступово зсуватися від практики регулювання поточної ситуації, що складається на національному ринку праці, в бік вжиття упереджувальних заходів та опікування якістю робочої сили, забезпечення та закріплення прогресивних зрушень в регіональній та галузевій структурі зайнятості (Рис 1).

Перегляд системи державного управління в сфері зайнятості населення передбачає, зокрема, більш широку участь регіонів в регулюванні ринку праці, розмежування повноважень державних та регіональних органів виконавчої влади. На загальнодержавному рівні доцільно визначати нормативно-правове регулювання, стратегічне планування, контроль та нагляд за здійсненням органами виконавчої влади повноважень, а також встановлювати: професійні стандарти; мінімальний та максимальний розмір допомоги з безробіття; перелік професій, за якими здійснюються професійне навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації у відповідності з органами державної служби зайнятості; перелік пріоритетних категорій безробітних громадян, які мають труднощі при працевлаштуванні та щодо яких органами державної служби

зайнятості реалізуються спеціальні програми; квоти на залучення та використання іноземної робочої сили; перелік пріоритетних професій, за якими доцільно залучати та використовувати іноземну робочу силу без встановлення

КВОТ. **Системні** вади ринку праці та пріоритети його реформування :

аналіт. доп. / О. М. Пищуліна, О. П. Коваль, О. О. Кочемировська; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 72 с.
ISBN 978-966-554-114-1

Рис. 1 Напрями регулювання ринку праці України

Джерело: розроблено автором

Висновок. Зважаючи на вищевикладене, на державному рівні необхідно запропонувати такі заходи:

- удосконалити інфраструктуру національного ринку праці, що, у свою чергу, сприятиме піднесенню економічної активності людської складової частини продуктивних сил;

- роботу центрів зайнятості спрямувати на вдосконалення системи перекваліфікації працездатного населення для розвитку гнучкого ринку робочої сили розробити політику регулювання міграції як щодо експорту, так і щодо імпорту праці, що забезпечить захист національних інтересів України;

- створити вагомні стимули для кваліфікованої робочої сили, яка щорічно емігрує за кордон, шляхом підвищення попиту на висококваліфіковану робочу силу з боку транснаціональних компаній;

- забезпечити збалансованість попиту і пропозиції робочої сили.

Література

1. 129–130]. **АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ №2(104)**, 2010 **О.Ю. Бочко**
РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ
2. Т.Ф. Рябоволик, асп. Кіровоградський національний технічний університет
Генезис трансформації змісту категорії зайнятості в умовах розвитку сучасних ринкових відносин демографічні зміни в нашій країні. Наукові праці КНТУ. Економічні науки, 2010, вип. 17
4. Мазурок П. Методологічні та інституціональні основи визначення інфраструктури ринку праці України / П. Мазурок // Регіональна економіка.– 2005.– №1. – С. 51–56.
5. Осовська Г.В., Крушельницька О.В. Управління трудовими ресурсами: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2003. – 224 с.
6. Міненко В. Л. Державне регулювання ринку праці та зайнятості населення: теоретичний аспект / В.Л. Міненко //– 2009. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2009-2/doc/1/03.pdf>
7. Панасюк Т.П. Характеристика ринку праці в сучасних умовах / Т.П. Панюк // Актуальні проблеми економіки 2010, №6(108) - С. 204-207.

8. ОСОБИСТОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ

МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ Тахтарова К.А., асистент каф. УП і ЕТ

9. ОСОБИСТОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ

МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ Тахтарова К.А., асистент каф. УП і ЕТ

10. О.С. Хачатурян, ас. Кіровоградський національний технічний університет

Напрями удосконалення регулювання зайнятості населення та ринку праці на державному та регіональному рівні

11. УДК 331.5.024.54.001 В. В. ДРУЖИНІНА Кременчуцький національний університет ім. Михайла

Остроградського **МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ:**

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ *Вісник Хмельницького національного університету 2010, № 4, Т. 4*

12. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Іляш О.І., к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства Львівської комерційної академії

13. Ястремська Н.М. Створення умов для розвитку інфраструктури ринку праці / Н.М. Ястремська // Науково-виробничий журнал Держава та регіони Серія: Економіка та підприємництво 2011 р., № 6 с. 62-67